

Paras paikka sille katsottiin

Televisio on alusta pitäen vaikuttanut asuinympäristömme muotoutumiseen. Loppujen lopuksi televisio määrää missä on kulmasohva ja missä on pöydät ja tuolit. Ei ole kysymys vain huonekalujen ja asukkaiden sijoittumisesta asumismaiseen; teollisuus on tuottanut erityisiä televisiotuotteita kuten tv-pöytiä ja -tuoleja - ja tietysti kaikissa 'kirja'hyllyissä on tila nelikulmaiselle perheenjäsenelle. Suurempi mullistus on tulossa, kun videolaitteet tulevat joukkokäyttöön: olohuoneet muuttuvat tv-studioiksi kameroineen ja nauhoittimineen.

Televisio muutti niin maalaiskuin kaupunkilaiskoditkin. Kun Yleisradio taannoin järjesti kirjoituskilpailun, jossa pyydettiin muistelemaan television tulon aiheuttamia muutoksia ja tunnelmia, käy julkistetusta aineistosta¹ selkeästi ilmi muutoksen rajuus. Eräskin muistelijä kuvaa noita suuren muutoksen päiviä kiteäläisessä lapsuudessaan 1960-luvulla:

"Nyt sohva on kuitenkin siirrettävä toiselle seinälle televisiota vastapäätä. (...) Nojatuolien paikka ei löydy helposti: niitä kiikutetaan laidalta toiselle, mutta aina ne ovat joko äidin silmissä pahasti tai sitten television katseluun nähden huonosti. (...) Matot myös sovitetaan uuteen järjestykseen. Pitkänomainen

olohuoneemme on nyt saanut hieman junamaisen ilmeen."

Toinen kertoja kuvaa vastaavaa tilannetta lapualaisessa kodissaan:

"Siinä se tv sitten yhtä kaikki oli. Paras paikka sille katsottiin ja muu kalustus istutettiin mulkosilmän mukaan."

Jos ovat olohuoneet muokkautuneet uuteen uskoon, on sama tapahtumassa myös ympäristölle. Esimerkiksi Helsingissä suunnitellaan parhaillaan Suurta Olohuonetta Töölönlahden rannoille. Katetuilla kauppakujilla kulkija puikkelehtii näyteikkunoiden multivideoesityksessä noukkien kuvan toisensa jälkeen - ja korvalappustereot antavat äänen. Vaeltelu suurkaupungissa on kuin alituista television katselua: kävelyä kadulla, sitten kadun toiselle puolelle, välillä sukeltautuen liikekadun ihmisjoukkoon kuin kanavaa vaihtamalla. Tärkeää on liikkeellä olo ja vaihtelu, silmän ateriat. Televisio on kuten rautatieasema ennen aikaan, lupaus matkasta. (Ja eikö junanikkuna olekin vähän tv-ruudun näköinen ...)

Televisio käyttää ihmisiä

Mikäli on kiinnostunut televisiosta ja sen historiasta katsojien kannalta,

ei paljon tietoa ole olemassa. Kulutustutkimukset tehdään lähettäjän tarpeita palvelemaan ja hyvin usein selitystä etsitään psykologiasta. Dieter Prokop on kirjoittanut "ikävyiden lumovoimasta". Ihmiset, jotka ovat istuneet ruudun ääressä kaikki nämä vuodet esiintyvät erilaisissa tutkimuksissa vain mielipidetiedustelujen vastaajina, viestinten vastaanottajina, vaikutusten kohteina. Tiedämme tuskin mitään ihmisten päivittäisestä suhteesta vastaanottimeen. Kuinka televisio vaikuttaa perhe-elämään, kuinka perheet reagoivat siihen, että tv otti vapaa-ajasta yhä suuremman osan? Kuinka televisio vaikuttaa lapsiin? Asiaa on vielä mahdollista tutkia, mutta kun uudet audiovisuaaliset laitteet hyökyvät koteihin ja arki 'komputerisoituu', saanee vanhan kunnan telkkarin muistelu nostalgisia piirteitä.

Televisio on niin läpeensä tuttu laite, että ihmisten on vaikea kuvata ja muistaa siihen liittyviä asioita. Pelkistäen television historia kodeissa on sen jokapäiväistymisen, arkipäiväistymisen historiaa. Televisiota mainostavissa kuvissa laitteen alkuajoilta perhe istui juhlavasti, kammatuina ja juhla-asussa ruudun edessä kuin teatterin aitiassa.

Yleisradion kilpailussa kirjoittajat muistelevat nostalgisella kaiholla aikoja, jolloin tv maaseudulla kokosi ihmiset harvojen televisioiden ääreen. Elettiin jo suuren muuton aikoja ja välttämätön lähtö oli monille häämöttämässä. Kokoontuminen oli vain ohikiitävä episodi ja hyvin pian tv hehkui kaikissa kodeissa. Mutta monet tuntuvat yhä kaipaavan noita iltoja.

Alussa tv oli kaiket illat auki testikuvasta lumisateeseen ja oikeastaan se seurasi ihmisten elämää eikä päinvastoin. Nykyinen luokanopettaja kuvaa kiteeläistä lapsuut-

taan 1960-luvulla:

"Ensimmäinen televisiomme palveli meitä viisitoista vuotta. Se ehti nähdä melkoi-sia muutoksia elämässämme. Yksi toisen-sa jälkeen on lähtenyt sen ääreltä: isäni ja mummoni lopullisesti ja me lapset omien tollöjemme äärelle."

Tamperelainen putkiasentaja taas virittelee lähes haanpääläisesti kuortanelaisia tunnelmia samalta vuosikymmeneltä:

"Viimeisetkin askareentoimittajat pyrkivät lopettamaan työnsä lähes hutasemalla. Pimennetty kylä imi itseensä uusia asioita. Asioita ja vaikutteita, joita sen asukkaille esitettiin uusin keinoin."

Tarinointi loppui tuvissa ja kyläillessä seurattiin ohjelmaa talonväen kanssa. Kuulumiset kertoi televisio. Ihannoimatta aikaa ennen televisiota on sanottava, että ainakin laite muutti ihmisten seurustelukäytäntöä: opittiin keskustelemaan television tukemana, televisio antoi keskustelun aiheet ja televisio poisti kiusalliset tautot.

Television hallintaa kohti?

Television lapsuusvaiheen, 1960-luvun lopun aikuispolvi on nykyisin jo vanhuksia ja kuuluu television suurkuluttajiin. Monille vanhuksille se on lähes ainoa ajanvieton tapa. Tämä sukupolvi lienee myös televisiosta kaikkein riippuvaisin. Varsinkin maaseudun miehet ottivat telkkarin omakseen ja isännät nököttävät sen äärellä ohjelmasta riippumatta.

Sodan aikana ja sen jälkeen syntynyt sukupolvi on paremmin koulutettua, vähemmän maatalousammateissa työskentelevää, liikkuvampaa ja kaupunkimaisempaa kuin vanhempansa. Niinpä sillä on edellytykset oppia uusi, 'kultivoitu' tapa suhtautua television katseluun. Se

voi kehittää televisiosuhteensa itsehallintaa ja kurinalaisuutta ilmentäväksi. Suljinnappulan käyttäminen ja ruudun kiertäminen pimeäksi, kun sopiva määrä on katsottu, on myös 'virallinen' ihanne. Tähän vihjaa ainakin se, että edellä mainitun Ylen kirjoituskilpailun voitti hillityt katselutavat uudelleen oppinut kansalainen. Hän oli kokenut pahan viettelyksen ja selvinnyt voitajana:

"Yhä kiitollisempänä ahmin ohjelmia kaikkialta maailmasta, läheltä ja kaukaa. Mutta hiljennän ruudun epäröimättä, kun tunnen, että sieluani riistetään. (...) Kierrän nappulasta ruudun pimeäksi. Minulle on jäänyt tämä valinnanvapaus."

Ruotsalainen radiomies Lars Krantz teki viime vuosikymmenellä hauskan haastattelukirjan 25 ruotsalaisen perheen tv-elämästä. Useimmat perheistä olivat todellisia tv-narkomaaneja, joihin sivistynyt haastattelija suhtautui hieman ylimielisesti. Haastateltavien ammattijakautuma oli kirjava ja siis 'edustava'. Kaksi perhettä erosi suhteessaan televisioon huomattavasti muista, nimittäin kirkkoherra Runingin ja insinööri Jungmannin perheet. Varsinkin kirkkoherran ja hänen vaimonsa suhde laitteeseen on tietoista ja kuvanee yleisemminkin sivistyneitä tv-tyyliä.

Kirkkoherran televisio on sijoitettu 'hobbyhuoneeseen', mikä osoittaa, että sitä halutaan pitää eriytyneenä harrastuksena. Samalla se kuvastaa sitä, että tv:n katselu kuten muukin elämä on hallinnassa. Televisio merkitsee perheelle kohtauspaikkaa ja kokoaa perheen yhteen vanhojen porvarillisten perinteiden mukaisesti kuin yhteinen ateria. Jokailtaisena rituaalimaisena ohjelmanumerona perheen äiti tuo kaikille teetä ja voileipiä. Perhe ei myöskään halua olla snobistinen, vaikka siihenkin

toki olisi talenttia, vaan koko perhe katsoo lähinnä viihdettä. Lapsilla on valinnoissa suuri valta. Tärkeä tyyllinen tuntomerkki on, ettei laitetta koskaan avata kun on vieraita; ohjelmista kyllä voidaan keskustella.

"Luovu kokonaan!"

Television alituinen läsnäolo johtaa helposti yksinkertaistettuihin syyseuraus -ajatuksiin varsinkin sellaisilla alueilla kuin väkivalta, seksi, poliittinen vaikuttaminen ja kulttuurin tason lasku. Raymond Williamsin mukaan vaikutustutkimukset ovat olleet sosiologian parhaiten rajoitettu tutkimusala, mikä sinänsä olisi pohittamisen arvoinen asia, koska sillä on ollut läheiset kytkennät mainontaan ja poliittisten mielipiteiden mittauksiin. Suuntautuminen on toki tuottanut myös kriittistä tutkimusta esimerkiksi väkivaltaohjelmien vaikutuksista lapsiin ja nuoriin. Niiden selvittäminen on erittäin vaikeaa ja tulokset ovat usein kiistanalaisia. Lähtökohtana saattaa olla hyvä tahto ja halu osoittaa että vaikutuksia on.

Nykyisin maailmalla kirjoitetaan jatkuvasti kirjoja, joissa televisiota opetetaan pitämään kahleena. Varsinkin Yhdysvalloissa televisionkieltäjillä on jo omat profeettansa, jotka opettavat että televisiosta pitäisi luopua kokonaan. Keskeinen väite on se, että tv tuhoaa perhe-elämän. Radion kanssa on opittu tekemään muuta samanaikaisesti kuuntelun kanssa ja samaa yritetään televisiolla. Mutta ehkä tärkein ero radion ja tv:n välillä perhe-elämän kannalta on siinä, että televisio vaatii voimakkaimpien aistien, näön ja kuulon yhtäaikaista käyttöä.

Vaikka televisiolla onkin varsin kielteinen maine perhe-elämän kannalta, sen arvo lastenhoitajana ha-

vaittiin varsin nopeasti:

"Paljon parjatulla telkulla on toki monta hyvääkin puolta. (...) Ja nuori äiti kiittää telkkaa siitä, että saa pikkuväen katsellessa lasten ohjelmaa tehdä rauhassa ilta-askareensa."

Lapset katsovat televisiota tutkimusten mukaan paljon yksin, varsinkin Yhdysvalloissa, jossa perheissä on useimmiten useita vastaanottimia. Nimitys lasten media johtuu myös siitä, että lapset saavat tosiasiallisesti päättää mitä perhe katsoo joko siten, että he voittavat kiistan vanhemman kanssa tai antavat ratkaisevan äänen kun perhe katsoo yhdessä. Usein lasten katselua koskevat tutkimukset siirtävät vastuun joko ohjelmien lähettäjille tai lapsille itselleen. Näin vanhemmat eivät joudu pohtimaan ajankäytötapojaan.

Vanhat kaverukset

Televisiolla on ollut koko historiansa ajan uskollinen kumppani, nimittäin alkoholi. Kysymys on eräänlaisesta rikoskumppanuudesta, aiheuttaahan alkoholi(kin) runsaasti ongelmia juuri perheissä. En tarkoita television ja viinan mahdollista addiktivistä yhtäläisyyttä, josta on keskusteltu Suomessakin (Steinbock, Alho), vaan maallisempia kytkentöjä. Kun televisio ajettiin sisään maailmalla, se ovelasti liitettiin jo tunnettuihin nautintoihin kuten seksiin ja alkoholiin: kuvaruudun vieressä oli aina pullo ja nainen käden ulottuvilla. Nykyisin osat ovat vaihtuneet ja tv mainostaa alkoholia. Meikäläisissä kotikatsomoissa juotaneen katsellessa 'ykkösolutta'. Toinen jokapäiväinen yhteys syntyy kapakoissa, joissa on televisio. Tietynlaisiin kulmapaikoihin se kuuluu itsestäänselvästi. Länsi-Saksassa televisio ravintolassa oli niin yleinen alusta lähtien, että

vuonna 1955 joka viides tv:n omistaja oli kapakoitsija! He nimittäin havaitsivat, että televisio ravintolassa laajensi asiakaspohjaa ja toi naisia asiakkaiksi.

Leikittelyä voisi jatkaa: 'kontrollipoliittisesti' television katselun voi rinnastaa kotona juopotteluun. Jo vanha väkijuomalaki piti selviönä, että ravintolaryypäminen on kaikista juomistavoista vaarattomin. Seuraavissa lainauksissa, jotka on poimittu Pertti Alasuutarin ja Jorma Siltarin taannoisesta lähiöravintolatutkimuksesta, voisi olla kysymys myös televisiosta:² "Alkoholi nähdään yhä useammin sekä nuorison että kotien ongelmana, ja varsinkin tiedotusvälineissä nuoriso-ongelman näkökulmaa on tuotu voimakkaasti esille varsinaisten koko kansaa koskevien terveyshaittojen ohella." Tutkijat jatkavat: "Karkeistaen käsitys perustui olettamukselle alkoholin käyttöarvon luokkasidonnaisesta kaksinaisluonteesta: köyhille alkoholi oli vaarallinen ja vahingollinen huume, mutta rikkaille elämää sulostuttava nautintoaine ja kulinaaristen nautintojen olennainen osa." (Alasuutari & Siltari 1983a, 17-19)

Uusi kulttuuritutkimus saattaisi tarjota lähtökohtia televisionkatselun ymmärtämiselle katsojien omalta kannalta. Paremmassa puutteessa tarjoan selitystä, joka pohjautuu arkielämän luonteeseen. Kun arki on tasaista ja harmaata, kuten monet kulttuuritutkijat ovat kuvanneet, mikä olisikaan silloin sopivampi ajanviettotapa kuin television katselu. Ennen säästettiin arkena ja otettiin takaisin juhliissa, nyt televisio hoitaa juhlatkin puolestamme. Se on todellinen 'kansanedustuslaitos'.

Viitteet

¹Kaikki lainaukset ovat kilpailun parhaimmiston sisältävästä Yleisradion viikosesta nimeltä Kun tv tuli taloon.

²Ajatus ei ole kaukaa haettu, koska lähiöravintolatutkimuksen 'sivutuotteena', kuten tekijät itse ilmaisevat, syntyi myös tutkimus työväenluokan televisionkatselusta. (Alasuutari & Siltari 1983b).

Kirjallisuus

ALASUUTARI, Pertti & SILTARI, Jorma. Miehisen vapauden valtakunta. Tutkimus lähiöravintolan tikkakulttuurista, Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos. Tampereen yliopisto. Sarja B 37/1983. (1983a)

ALASUUTARI, Pertti & SILTARI, Jorma. Työväestö ja televisio. Tiedotusopin laitos. Tampereen yliopisto. Sarja A 48/1983. (1983b)